

ACADEMIE SERBE DES SCIENCES ET DES ARTS

COMITE INTERACADEMIQUE DE BALKANOLOGIE
DU CONSEIL DES ACADEMIES DES SCIENCES ET DES ARTS
DE LA R.S.F.Y.

INSTITUT DES ETUDES BALKANIQUES

BALCANICA

ANNUAIRE DE L'INSTITUT DES ETUDES BALKANIQUES

XIII - XIV

RECUEIL DES TRAVAUX A L'HOMMAGE
DU PROFESSEUR RADOVAN SAMARDŽIĆ,
MEMBRE CORRESPONDANT DE L'ACADEMIE SERBE
DES SCIENCES ET DES ARTS, A L'OCCASION
DE SON SOIXANTIEME ANNIVERSAIRE

BELGRADE 1982—1983.

Климент ЦАМБАЗОВСКИ

Балканолошки институт САНУ
Београд

ШКОЛОВАЊЕ БУГАРСКИХ ДЕВОЈАКА У ВИШОЈ ЖЕНСКОЈ ШКОЛИ У БЕОГРАДУ

У периоду од 1844. до 1858. године, у току уставобранитељске владе, толико се уходила сарадња између српске владе и бугарских црквено-школских општина на школовању бугарских младића у средњим школама Кнежевине Србије, да је то постала уобичајена пракса у развијању културно-просветних и политичких веза између српског и бугарског народа.¹ По неколико младића из Свимтова, Шумена, Старе Загоре, Трнова и других бугарских градова школовало се у српским школама, било у београдској семинарији, београдској гимназији или на Лицеју. Они су се по завршетку школовања враћали у завичај, док су на њихова места бугарске општине слале нове ђаке. За остварење овог циља српска влада је сваке године у буџету Попечителства просвете и у буџету београдске семинарије одвајала специјална средства за издржавање бугарских младића.² Ова пракса у развијању културно-просветних веза између српског и бугарског народа се продужила, исто тако, и за време владавине кнеза Милоша, а затим и Михаила Обреновића, само с том разликом што се број младића на школовању у Кнежевини Србији стално повећавао у семинарији и гимназији и што су почели да се уписују на факул-

¹ К. Цамбазовски, *Културно-политичке везе Бугара са Кнежевином Србијом од почетка XIX века до Париског мира 1856. године*, Посебна издања Балканолошког института САНУ књ. 13, Београд 1982, 215.

² К. Цамбазовски, *op. cit.*, 233; *Idem*, *Културно-општествени врски на Македонците со Србија во текот на XIX век*, Скопје 1960, 33.

тет Високе школе; почеле су да долазе и бугарске девојке, које су се уписивале у Вишу женску школу у Београду.³

Педесетих година XIX века међусобни односи српског и бугарског народа достигли су такав степен развитка да су бугарске црквено-школске општине биле у сталном контакту са српском владом и са великим интересовањем пратиле развитак школског система у Кнежевини Србији, како би могле на време послати младиће и девојке да се упишу на нове образовне институције које су се отварале у Србији. Када су чланови Ескизагорске, односно Старозагорске, црквено-школске општине били крајем јула 1863. године у посети српском дипломатском представнику у Цариграду Јовану Ристићу ради интервенције да се из њихове општине приме три младића на школовање у Кнежевини Србији, обавестили су га да имају податке да је у Београду отворена Виша женска школа и изразили жељу да се у Србију пошаље на школовање и неколико девојака. Ристић је после овог разговора преузео од српске владе потребне кораке: "Као што се, у исто време, дознало да се у нас оснива школа за изображеније одраслих девојака учињено ми је питање усмено, да ли би влада наша могла, такође о свом трошку, примити у то Заведеније бар две Бугарке које би се имале за учитељке прогледити".⁴

Када је српски дипломатски представник у Цариграду Јован Ристић пренео српској влади усмени захтев Ескизагорске општине о школовању неколико бугарских девојака на Вишој женској школи у Београду још у току школске 1863/1864. године, из Кнежевине Србије је стигао одговор да такве могућности још не постоје, зато што је Виша женска школа тек основана, већ да треба да се сачека следећа школска година.⁵

Следеће године, још почетком јуна 1864, поново су представници Ескизагорске општине били у посети српском дипломатском представнику у Цариграду Јовану Ристићу у вези са школовањем неколико бугарских девојака на Вишој женској школи у Београду, само су овога пута били припремили молбу Ескизагорске општине кнезу Михаилу Обреновићу, од кога су захтевали да интервенира код српске владе, како би се ова њихова жеља реализовала: „Увѣрени за Ваши-тѣ челоуѣколубивы чувства и състраданіе Вы къмъ еднороднѣя и сроднѣя Вы народъ българи-тѣ и пламенсто Вы желаніе да са вѣвежда образованіето и просвѣщеніе — то както въ Ваше — то мѣсто

³ К. Цамбазовски, *Школовање бугарског народног свештеничког кадра у Кнежевини Србији*, Балканика II, Београд 1971, 187; Ђ. Игњатовић, у склопу овога прилога *Школовање Бугара у Кнежевини Србији (1830—1878)*, Историјски гласник 2, Београд 1972, 43, изнео је податке и о школовању бугарских девојака у Кнежевини Србији. Ми смо овде покушали да тај проблем проширимо и допунимо новим подацима.

⁴ Архив Србије, Министарство иностраних дела И. одељење ф. X. 116/1864. године.

⁵ Архив Србије, Министарство просвете ф. VIII. 2101/1868. године.

тђи и въ нашето отечество, уземаме дързостъ да са помолимъ Ва-
шему Сіятелству да благоволи и дозволи да се приематъ отъ
нашя градъ три момчета и три момичета, и с издържаніе на
Чесното Српско Правителство да са изучатъ въ бѣлградскитѣ
учебны заведенія, които като усъвършенствуватъ науки-тѣ си
ад бждятъ задължени да поставятъ зъ учителко званіе въ гра-
да ны и въ окружіето ны".⁶

Када је молба Ескизагорске општине стигла кнезу Михаилу
Обреновићу у Београд, он је поступио по уобичајеном реду —
пренео ју је у надлежност председнику српске владе и мини-
стру иностраних дела Илији Гарашанину како би он у договору
са српским просветним властима припремио долазак бугарских
девојака на школовање у Кнежевини Србији.

Илија Гарашанин је одмах ступио у контакт са Министар-
ством просвете црквених дела и, да би допринео што скоријем
решењу проблема око школовања бугарских девојака у Србији
доставио препоруку Јована Ристића, заступника Кнежевине
Србије у Цариграду, где су били на следећи начин изнети циље-
ви њиховог образовања: „Ползујући се овим одговором општина
је Ескизагорска послала и другу молбу, управљену на Његову
Светлост књаза. У истој молби, коју имам част приложити вам
општина би желела, да јој влада наша прими о свом трошку три
младића и три девојчица у Београдска школска заведенија, у
којима би се ова млада Бугарчад имала спремити за учитељска
звања, и посветити васпитању омладине свог народа".⁷

Министарство просвете и црквених дела је обавестило пред-
седника владе и министра иностраних дела Илију Гарашанина 7.
августа 1864. године „да ескизагорска бугарска општина може по-
слати три младића и три девојчице ради васпитања у Београд, а
правителство српско приимиће их на свој трошак и док се не ус-
танови заведеније, где ће они радити и квартир имати сместиће
се у приватној кући, где ће под надзором власти бити и школу
посећивати".⁸

На почетку школске 1864/1865. године у Београд су стигле
три девојке — Зумбула Иванова, Смараида Начева и Жељка Ива-
нова из Ескизагоре у Бугарској — и уписале се као редовне уче-
нице на Вишој женској школи у Београду. Међутим, пошто при
Вишој женској школи у Београду није постојао пансион, Мини-
старство просвете и црквених дела се побринуло да све Бугар-
ке буду смештене по приватним кућама; о њиховом смештају и
снабдевању школским и животним потребама, као на пример оде-

⁶ Архив Србије, Министарство иностраних дела И. оделење ф. X. 116/1864. године. Молба Ескизагорске црквено-школке општине кнезу Ми-
хаилу Обреновићу од 3. јуна 1864. године, ради пријема три девојке да би
се школовале на Вишој женској школи у Београду.

⁷ Архив Србије, Министарство просвете ф. VIII. 2101/1868. године.

⁸ Архив Србије, Министарство просвете ф. VIII. 2101/1868. године.

ћи и обући, бринула се наставница Персида Пинтеровић. Првих дана после њиховог доласка висина стипендије износила је 2 цесарска дуката, али је ускоро констатовано да та сума није довољна за издржавање бугарских девојака, те је у помоћ прискочило Министарство иностраних дела, које је свакој девојци додало још по 3 цесарска дуката, чиме је месечна стипендија повећана на 5 цесарских дуката. У току школовања бугарских девојака на Вишој женској школи у Београду требало је из ових средстава (5 цесарских дуката месечно) да се покрију сви расходи, било када се радило о смештају по приватним кућама, или школским и животним потребама.

Међутим, да би издржавање бугарских девојака на Вишој женској школи у Београду било стабилно и сигурно, Министарство просвете и црквених дела је у буџету за следећу школску годину резервисало 6.000 гроша, која ће се сума одвајати сваке године и служити искључиво за материјално обезбеђење девојака из Бугарске за време њиховог школовања у Кнежевини Србији.¹¹

Захваљујући ангажовању, прво Министарства просвете и црквених дела, а затим Министарства иностраних дела створени су услови за редовно школовање бугарских девојака у Кнежевини Србији, што је допринело да се оне врло брзо укључе у редовну наставу Више женске школе у Београду и још при првим корацима постигну добар успех. Највише се истицала Зумбула Иванова, која је завршила Вишу женску школу још у току школске 1867/1868. године и требало да по договору са Ескизагорском општином одмах отпутује у своје родно место, како би постала учитељ на почетку школске 1868/1869. године. Међутим, догађаји који су се одигравали у границама Бугарске у току лета 1868. године, посебно прелаз бугарских чета преко Дунава из Румуније под вођством легендарних бораца Хаџи Димитра и Стефана Караџе,¹² допринели су да се одложи путовање Зумбуле Иванове у њено родно место Ески-Загору (Стару Загору) чак за децембар 1868. године. Тада је из Ески-загоре у Кнежевину Србију стигао Стеван Ивановић, представник општине и учитељ, задужен да обезбеди повратак Зумбуле Иванове из Београда у њено родно место. „Наша општина нај чуваставителније осећа велико благодетење који нам Србија указује. — Она би се и сама обратила благодарношћу, но због хрђавих околности, који данас владају у нашој домовини, не је могла то учинити. Но нећете, мислим, о њиховој благодарности посумњати”¹³

Годину дана касније, у току школске 1868/1869. године, образовање на Вишој женској школи у Београду завршиле су

⁹ Ђ. Игњатовић, н. д. стр. 71.

¹⁰ Архив Србије, Министарство просвете ф. VIII. 2101/1868. године.

¹¹ Архив Србије, Министарство просвете ф. IV. 652^{1/2}/1868. године.

¹² Историја на Блгари, Наука и искуство, том први, Софи 1961, 417.

¹³ Архив Србије, Министарство просвете ф. VIII. 1863/1868. године.

Смараида Начева и Жељка Иванова, те је тако прва група бугарских девојака успешно завршила школовање у Кнежевини Србији и у следећој школској години се ставила на располагање својим општинама, како би допринела просвећивању бугарског народа, посебно бугарских девојака.

Успешно завршено школовање првих трију бугарских девојака из Ески-загорске општине на Вишој женској школи у Београду подстакло је и остале бугарке црквено-школске општине да интервенишу код српске владе, како би се створиле могућности да и њихови кандидати буду примљени у Вишу женску школу у Београду ради оспособљавања за васпитање и образовање младих бугарских девојака. Међу првима се Кнежевина Србији, односно српској влади обратила, игуманија женског манастира Рождества Христовог у близини Калофера Евгенија, која је искористила већ постојећу везу са београдским митрополитом Михаилом, ради слања у Србију двеју монахиња, које би се школовале на Вишој женској школи у Београду. Овај предузети корак и интервенција игуманије Евгеније није био случајан, већ је значајно продужетак веза између женског манастира Рождества Христовог и Кнежевине Србије, успостављених у пролеће 1864. године, када су у Србију стигле монахиње Никифора и Евдокија и, захваљујући предусретљивости српске владе, добиле дозволу да по Србији прикупљају милостињу ради обнављања њиховог старог манастира, који је нарочито страдао од поплава.¹⁴ Крајем јула 1868. године игуманија Евгенија је обновила старе везе са београдским митрополитом Михаилом, захтевајући да интервенише код српске владе — како би обезбедила средства за школовање монахиња Теодосије и Евгеније на Вишој женској школи у Београду.¹⁵ Како до краја августа 1868. године није стигао одговор београдског митрополита Михаила, игуманија Евгенија се одлучила да му се поново обрати, како би монахиње Теодосија и Евгенија стигле у Србију на почетку школске 1868/1869. године. Иако нисмо пронашли докуменат који би нам потврдио да је из Србије стигао одговор да кандидаткиње за Вишу женску школу крену на пут, ипак претпостављамо да је такав одговор стигао, зато што је крајем септембра 1868. године игуманија Евгенија, уз пратњу старије монахиње Евдокије, која је већ била у Србији у току 1864. године, испратила монахиње Теодосију и Евгенију на школовање у Кнежевину Србији.¹⁶

Крајем следеће, 1869. године, за школовање бугарских девојака на Вишој женској школи у Београду пријавила се и Свиштовска црквено-школска општина, која је желела да искористи традиционалне везе са Кнежевином Србијом, још из 1833. године,

¹⁴ Архив Србије, Београдска митрополија Е. бр. 380/1864. године.

¹⁵ Архив Србије, Београдска митрополија Е. бр. 1433/1868. године.

¹⁶ Архив Србије, Београдска митрополија Е. бр. 1433/1868. године.

кад је била одштампана Аритметика Христатија Хрисанта Павловича.¹⁷ „Сърбия вынжти е, мыслимы, съчувствовала на събратията си Българе, — и Българите не сж преставали да вѣрватъ, че Сърбия трѣбва да е тѣхна най-искрена сестра, която, като сжща сестра, всегда най-много милѣе за братията си, и е най-готова да спомогне, по сдобытата си сила, на нуждата на тѣзи си братиа. Съ туй убѣждение Свищовската Българска общна и с ж обща съ настояще — то си прошение къмъ Высокославното Сърбско Министерство на Просвѣщеніето и го моли да приеме на свой счетъ, съ братолюбивата си готовность четыри дѣвойки отъ нашиотъ градъ въ отвореный — тѣ дѣвическій пансионъ въ Бѣлградъ, които, като свършжтъ ученіето си въ рѣченный — тѣ пансионъ, да можтъ отподиръ да послужжтъ съ своето знаніе на отечеството си България”.¹⁸ Будући да је молба Свиштовске црквено-школске општине стигла врло касно, пред крај 1869. године, када су буџетска оредства Министарства просвете и црквених дела за младиће и девојке из Бугарске већ била распоређена, јављено је да не постоје могућности да њихова молба буде прихваћена.

Ипак је српска влада примила на Вишу женску школу у Београду у школској 1870/1871. години две бугарске девојке — Параскеву Атанасову из Свиштова и Марију Велеву из Казанлука, којима је обезбедила потребна средства за редовно школовање. Тако су у току школске 1870/1871. године на школовању на Вишој женској школи биле четири бугарске девојке као редовне ученице.

Међутим, школовање бугарских девојака на Вишој женској школи у Београду није текло без проблема. Вероватно је промена средине и услова живота допринела да настану извесни проблеми и компликације њиховог здравља. Прво су се разболеле монахиње Теодосија и Евгенија, тако да су се у току лета 1870. године вратиле у свој манастир на опоравак. Ипак, повратак монахиња Теодосије и Евгеније у манастир ради опоравка здравља није значио и прекид са школовањем на Вишој женској школи у Београду. На почетку школске 1870/1871. године оне су се вратиле у Кнежевину Србију и продужиле образовање.

Марија Велева из Казанлука је, исто тако, имала извесних тешкоћа у току школовања на Вишој женској школи у Београду. Прво, Марија Велева је у Кнежевину Србију стигла крајем новембра 1869. године, тако да није могла бити примљена као редовна ученица на Вишој женској школи у Београду, већ је примљена као ванредна. „По Вашем президијалу од 24. новембра пр. год. Марија Велева из Казанлука, примљена је у 1. разред Више женске школе као ванредна ученица”.¹⁹ Следећа тешкоћа Мари-

¹⁷ Климент Цамбазовски, *Културно-политичке везе Бугара са Кнежевином Србијом од почетка XIX века до Паријског мира*, 77.

¹⁸ Архив Србије, Министарство просвете ф. IX. 2125/1869. године.

¹⁹ Архив Србије, Министарство просвете ф. IV. 789/1870. године.

је Велеве у току њеног школовања на Вишој женској школи у Београду било је њено здравствено стање, које се нарочито погоршало у току школске 1871/1872. године. Претпоставља се да је била болесна од падавице, која је довела у питање њено школовање у Кнежевини Србији.²⁰ Ипак је на крају пребродила и ту препреку и продужила образовање на Вишој женској школи у Београду.

Прве су школовање на Вишој женској школи у Београду у току школске 1871/1872. године завршиле монахиње Теодосија и Евгенија и вратиле се у свој манастир, што може да се утврди из писма београдског митрополита Михаила Министарству просвете и црквених дела од 14. августа 1872. године, којим захтева да им се пошаљу књиге у Бугарску: „По овој листи наредите шта има у Типографији да се да и њима гратис пошле школске књиге за ученице више женске школе калуђерица Евдокија и Евгенија који прексутра полазе натраг у Бугарску. Учините то, да се Бугари србском књижевношћу користе у просвети својој.”²¹

Параскева Атанасова, родом из Свиштова, на време је, исто тако, завршила школовање на Вишој женској школи у Београду у току школске 1873/1874. године. „Препонизна подписана родом из Свиштова свршила ове године институт као правителствена питомица молим најпонизније за путни трошак и то ако је могуће, ја би молила одма да ми се изда, јер због важног узрока морам сутра одпутовати. Том приликом и изражавајући своје најусрдније захвалности препоручујем се Вашој благожелателности.”²²

Као што смо нагласили, највише тешкоћа у току школовања на Вишој женској школи у Београду имала је Марија Велева из Казанлука: прво, зато што је у I разред била уписана тек крајем 1869. године, као приватна ученица, а затим због честог побољевања, тако да је школовање завршила тек у току 1874/1875. школске године.²³

Школовање бугарских девојака на Вишој женској школи у Београду од 1864. до 1875. године било је у склопу дугогодишњих културно-просветних веза и сарадње српског и бугарског народа, чији је основни циљ био да помогну бугарском народу да се ослободи од културно-просветне заосталости и крене путем самосталног политичког и националног развитка. Сва документа која смо употребили у нашем прилогу то потврђује, а посебно молбе Ескизагорске и Свиштовске црквено-школске општине, упућене било кнезу Михаилу Обреновићу било Министарству просвете.

²⁰ Архив Србије, Министарство просвете ф. IX. 198/1871. године.

²¹ Архив Србије, Министарство просвете ф. VIII. 13/1874. године.

²² Архив Србије, Министарство просвете ф. IX. 156/1874. године.

²³ Архив Србије, Министарство иностраних дела Б. оделење ф. XVIII/875.

